

УДК 65.011.47.663.5

Шаманська О.І.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки

Вінницького національного аграрного університету

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

THE RESEARCHING OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM TOOLS IN UKRAINIAN ALCOHOL INDUSTRY

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано сутність організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості України та визначено основні його складники. Розглянуто поняття «ефективність» у контексті організаційно-економічного механізму розвитку галузі та зазначено, що в актуальних умовах господарювання у спиртовій промисловості визначальне місце займають завдання, пов'язані із забезпеченням сталої тенденції зростання в довготривалій перспективі. Автором наведено головні завдання та напрями підвищення ефективності діяльності й розвитку українських спиртових промислових підприємств. Визначено та проаналізовано складники інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості, серед яких – організаційні інструменти та економічні інструменти.

Ключові слова: спиртова промисловість України, розвиток, організаційно-економічний механізм розвитку спиртової промисловості, інструментарій, ефективність.

АННОТАЦИЯ

В статье определена сущность организационно-экономического механизма развития спиртовой промышленности Украины и его составные элементы. Рассмотрено понятие «эффективность» в контексте организационно-экономического механизма развития отрасли и отмечено, что в актуальных условиях ведения хозяйства в спиртовой промышленности определяющее место занимают задания, связанные с обеспечением постоянной тенденции роста в долговременной перспективе. Приведены главные задания и направления повышения эффективности деятельности и развития украинских спиртовых промышленных предприятий. Определены главные составляющие инструментария организационно-экономического механизма развития спиртовой промышленности, такие как организационные инструменты и экономические инструменты, и осуществлены их исследование и анализ.

Ключевые слова: спиртовая промышленность Украины, развитие, организационно-экономический механизм развития спиртовой промышленности, инструментарий, эффективность.

ANNOTATION

The essence of organizational and the economic mechanism of development of a alcohol industry of Ukraine and his component elements are certain in the article. A concept "efficiency" is considered in the context of organizational and economic mechanism of development of industry and it is marked that in the actual terms of manage in alcohol industry a qualificatory place is occupied by the tasks related to providing of permanent tendency of increase in long duration prospect. The author is bring main tasks over and by directions of increase of efficiency of activity and development of the Ukrainian alcohol industrial enterprises. Certain main constituents of tool of organizational and economic mechanism of development in alcohol industry, such as: organizational instruments and economic instruments and their research and analysis are carried out.

Keywords: alcohol industry of Ukraine, development, organizational and economic mechanism of development in alcohol industry, tools, efficiency.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності роботи національних спиртових підприємств на мікро-, мезо- та макрорівнях є важливим напрямом стратегічного економічного розвитку держави, а досягнення його сталою розвитку в складних умовах впливу негативних зовнішніх чинників, пов'язаних із корупцією та невизначеністю ефектів нових реформ, в яких нині здійснюють свою діяльність дані підприємства – вагомим чинником забезпечення конкурентоспроможності національного виробництва спирту, спиртовмісної та алкогольної продукції. При цьому високий рівень розвитку спиртової промисловості сприятиме поліпшенню розвитку інших промислових галузей економіки, в яких спирт та спиртова продукція є сировиною для виробництва. Створення передумов для забезпечення ефективності розвитку галузі в сьогоdnішніх умовах господарювання є вкрай важливим завданням.

Для його вирішення необхідне вдосконалення інструментарію наявного організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості. Передусім це пов'язано з необхідністю перегляду традиційного підходу до оцінювання ефективності діяльності промислових підприємств, заснованому на простому розрахунку показників доходу, прибутку та рентабельності.

Головними елементами організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості, що потребують докорінних, якісних і системних змін у нинішніх умовах економіки та бізнесу, є механізми формування та розподілу доходів промислових суб'єктів господарювання – спиртових підприємств та механізму забезпечення ефективності їх діяльності. Отже, виникає необхідність поглибленого дослідження теоретико-методологічного підґрунтя його формування в контексті розвитку спиртової промисловості на всіх рівнях – спиртового виробничого підприємства (заводу), промислового регіону та країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми розвитку спиртової промисловості та низку економічних і організаційних проблем її функціонування розглядають у своїх працях такі вчені-економісти, як: В.І. Абрамов, В.Г. Андрійчук,

П.П. Борщевський, Е.С. Гришина, Л.В. Дейнеко, П.М. Купчак, Ю.С. Мордвіцька, Є.В. Нагорний, Е.В. Новоселов, М.К. Пархомиць, В.В. Гудак та ін. Проте, незважаючи на низку проведених досліджень, проблеми розвитку спиртової промисловості залишаються невирішеними. При цьому лишаються недостатньо висвітленими питання дослідження самого інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Систематизація результатів науково-методологічних і прикладних досліджень, пов'язаних із проблематикою ефективності організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості, показала, що, враховуючи значний науковий доробок українських та іноземних дослідників, зазначена проблема в практичній діяльності національних підприємств є досі не розв'язаною.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного інструментарію визначення ефективності організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність та розвиток промислових спиртових підприємств України у цілому та кожного регіону зокрема зумовлюють необхідність проведення комплексного аналізу та наукового обґрунтування потреби вдосконалення традиційного інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості та надання науково-практичних рекомендацій і пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності спиртових промислових підприємств у сучасних умовах господарювання, що створить передумови для початку тенденції сталого зростання підприємств галузі як на регіональному рівні, так і на рівні держави.

Сформоване визначення «організаційно-економічний механізм розвитку спиртової промисловості», згідно з авторським підходом, – сукупність організаційних та економічних методів, методик, інструментів та важелів, що забезпечують успішний розвиток спиртової промисловості та сприяють зростанню ключових показників діяльності виробничих підприємств, посередницьких збутових та логістичних структур та націлені на досягнення стабілізації функціонування галузі у цілому та виявлення внутрішніх резервів зростання підприємств. Як бачимо, інструментарій дійсно входить до його предметної галузі дослідження.

Розглянемо поняття «ефективність» у контексті організаційно-економічного механізму розвитку галузі. Так, М.К. Пархомиць і В.В. Гудак у монографії «Організаційно-економічний механізм забезпечення доходності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика» зазначають, що сьогодні в економічній науці ефективність статична розглядається як здатність економічної системи

продукувати максимальний результат за рахунок наявного обсягу коштів, ресурсів, технологій, а ефективність динамічна – як здатність економіки збільшити цей результат за рахунок упровадження технологічних інновацій і технологічних змін у господарські системи, тобто якісних змін системи [20, с. 34].

В актуальних умовах господарювання у спиртової промисловості, коли в середовищі здійснення діяльності спиртових заводів відбувається інтенсифікація інтеграційних процесів, що характеризується високим ступенем невизначеності, визначальне місце займають завдання, пов'язані із забезпеченням сталої тенденції зростання в довготривалій перспективі, а не просто досягнення високих результатів показників діяльності спиртових підприємств на певний момент часу.

Інтеграційні та глобалізаційні процеси, що мають місце та активно розвиваються на світовому спиртовому ринку, починають усе стрімкіше здійснювати глобальний вплив на протікання всієї сукупності бізнес-процесів у виробництві та обігу спирту та спиртової продукції на українському ринку [3]. Це пояснює те, що конкурувати українські спиртові підприємства поки що не мають можливості.

Головними завданнями, які пов'язані із дослідженням інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості, є:

- виокремлення структурних компонентів інструментарію – економічних інструментів управління розвитком галузі, які повинні мати стратегічний характер, враховуючи нові вимоги інтеграційних процесів, що проникають на український спиртовий ринок та у сферу виробництва спирту й активізуються з реформою монополізації галузі;

- вибір саме таких інструментів управління розвитком галузі, що мають, по-перше, вплинути на підвищення ключових результатів діяльності спиртових промислових підприємств спиртової та, по-друге, якщо не ліквідувати, то хоча б зменшити або обмежити негативний вплив ризиків реформи монополізації галузі («захоплення» потужної української сировинної бази іноземними спиртовими холдингами і групами, «штучне» заниження фінансових показників діяльності виробничих спиртових підприємств, що стануть центрами витрат у їх організаційній структурі та ін.);

- доповнення методологічного інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості механізмом забезпечення ефективності спиртових промислових підприємств у сучасних умовах господарювання, пов'язаних з активізацією інтеграційних та глобалізаційних процесів;

- обґрунтування розвитку засад системи ціноутворення на інтегрованих спиртових промислових підприємствах на основі переосмислення підходу до розуміння поняття «ефектив-

ність» діяльності інтегрованих промислових підприємств як ключового фактора формування ефективності виробництва та обігу спирту та спиртової продукції в країні.

Проведений аналіз показав, що головними напрямками підвищення ефективності діяльності та розвитку українських спиртових промислових підприємств є:

- зниження собівартості виробництва спирту та спиртової продукції на мікро- (рівень спиртового заводу), мезо- (рівень регіону) та макрорівнях галузі;

- розвиток організаційно-економічних засад управління системою енергозбереження у спиртовій галузі промисловості;

- зміни в структурі виробництва і продажу спирту та спиртової продукції – зростання обсягу виробництва «чистих видів» спирту та біоетанолу як сировини для виробництва екологічних видів палива в країні;

- підвищення рівня якості спирту та спиртової продукції, що пояснить зростання цін та зміни в ціновій та акцизній політиці;

- підвищення рівня спеціалізації і концентрації виробництва спирту та спиртової продукції на основі впровадження нових інноваційних та ресурсозберігаючих технологій;

- поліпшення відносин між, по-перше, підприємствами – виробниками аграрної продукції, що є сировиною для виробництва спирту і власне спиртовими заводами ДП «Укрспирт», по-друге, ДП «Укрспирт» та Міністерством аграрної політики та продовольства, по-третє, спиртовими заводами і підприємствами-виробниками палива на основі спирту (зокрема, екологічних видів палива на основі біоетанолу) в галузі цінової політики на сільськогосподарську та промислову продукцію.

Необхідно також звернути увагу на те, що формування інструментарію, та, власне, взагалі методологічних засад організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості на основі вказаних вище напрямів підвищення ефективності діяльності та розвитку українських спиртових промислових підприємств залежить від низки факторів: технологічних, організаційних, економічних та соціальних.

На основі отриманих результатів дослідження визначено головні складники інструментарію організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості (рис. 1), які розподілено за двома основними групами: організаційні інструменти та економічні інструменти.

Одне з головних місць у складеному інструментарії займають інструменти державного регулювання організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості, також розподілені за організаційною та економічною ознаками.

До групи організаційних інструментів державного регулювання (політики) віднесено інструменти промислової (митне регулювання,

зниження адміністративних бар'єрів, протекціоністські заходи, антимонопольна політика, технічне регулювання), інноваційної політики (створення технопарків, наукових центрів та центрів трансферу технологій, венчурних фондів) та структурно-функціонального регулювання (реформи, організаційно-правові та структурні зміни) організаційних змін та перетворень у галузі.

Група економічних інструментів державного регулювання (політики) включає інструменти інвестиційної (державні видатки, асигнування, держбюджетні інвестиції, субсидії, дотації на розвиток підприємств спиртової галузі), цінової (регулювання цін та штрафів) та фіскально-податкової (податкове, митне регулювання, в тому числі встановлення акцизів та ін.) політики.

Далі в групі організаційних інструментів окремо виокремлено показники, не пов'язані з державним регулюванням розвитку галузі, а такі, що залежать від самих спиртових підприємств:

- кооперація, спеціалізація, утворення галузевих об'єднань спиртових підприємств (що мають сприяти підвищенню показників ефективності діяльності спиртових підприємств передусім на регіональному рівні та забезпечити сталий розвиток спиртової промисловості на рівні країни у цілому);

- інструменти управління корпоративними процесами промислових підприємств. Одразу слід зазначити, що дану групу інструментів необхідно розробити та впровадити не пізніше ніж до завершення реформи демонополізації галузі. Це пов'язано передусім із необхідністю захисту як національних промислових підприємств, які будуть приватизовані, так і держбюджету від можливих негативних ефектів реформи, пов'язаних із виникненням можливості у іноземних спиртових ТНК, що придбають контрольні пакети акцій українських спиртових промислових підприємств, виводити прибутки та інші кошти за кордон в офшорні зони.

У групі економічних показників було прийняте рішення виділити окрему групу інструментів управління ефективністю діяльності та розвитку спиртової промисловості, пов'язаних із необхідністю розвитку концептуально-методологічних засад оцінювання розвитку спиртової промисловості.

Дані інструменти було віднесено саме до економічної групи показників на основі домінуючої ролі критерію ефективності, який визначає їх сутність та призначення, це: система показників оцінювання рівня розвитку спиртової промисловості; система оцінювання ефективності результатів діяльності спиртових промислових підприємств в умовах інтеграційних процесів, яка, своєю чергою, складається з двох підгруп – інструментів підвищення конкурентоспроможності спиртових підприємств; сис-

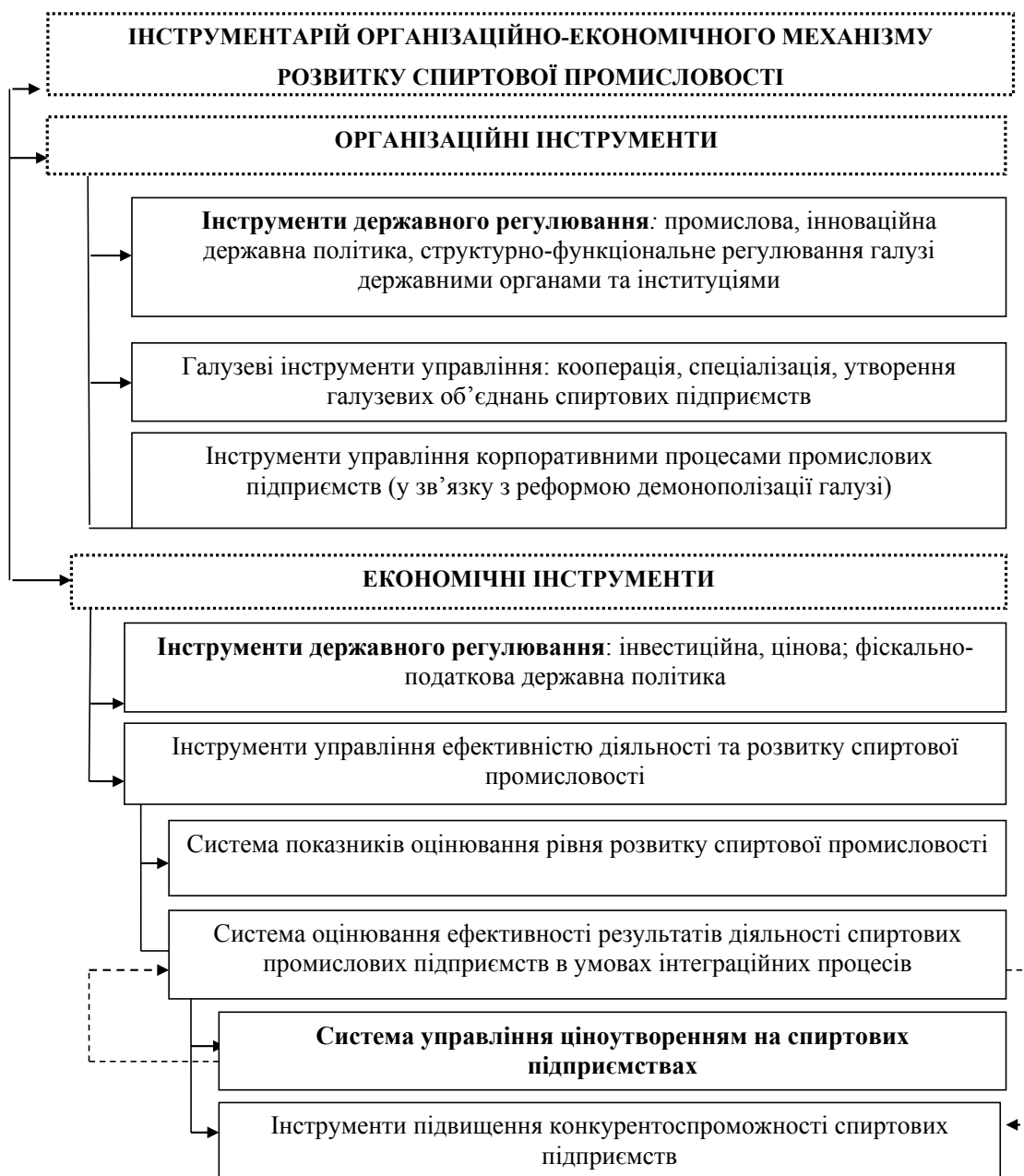

Рис. 1. Інструментарій організаційно-економічного механізму розвитку спиртової промисловості

Джерело: удосконалено автором на основі [9; 17; 18]

тема управління ціноутворенням на спиртових підприємствах.

Система оцінювання ефективності результатів діяльності спиртових промислових підприємств в умовах інтеграційних процесів, своєю чергою, складається з двох підгруп: інструментів підвищення конкурентоспроможності спиртових підприємств та системи управління ціноутворенням на спиртових підприємствах. Варто також зазначити, що між даними підгрупами наявний істотний тісний взаємозв'язок (рис. 1), тому що система ціноутворення на спиртових підприємствах впливатиме на показники ефективності діяльності та розвитку спиртових підприємств, яка, своєю чергою, вплива-

тиме на конкурентоспроможність підприємств загалом.

Сконцентруємо увагу на системі ціноутворення на спиртових підприємствах як одного з головних елементів інструментарію визначення ефективності формування організаційно-економічного механізму розвитку галузі спиртової промисловості. Згідно із цим, пропонується система розподілу підприємств на дві групи – виробників харчового спирту та виробників спиртів технічного призначення (зокрема, біоетанолу). Мається на увазі, що розподілені підприємства будуть уже приватизовані. За прогнозами більшості аналітиків та науковців [16–18], приватизовані спиртові підприємства

увійдуть до складу організаційних структур великих транснаціональних корпоративних інтегрованих об'єднань холдингового типу.

Втрата юридичної самостійності дасть змогу корпоративним структурам, що придбають українські спиртові заводи, реалізувати власні комерційні інтереси, що не завжди переключаються з інтересами не тільки самих підприємств, а й держави та суспільства у цілому. Наступним кроком транснаціональних корпорацій (ТНК), що придбають українські спиртові активи, зазвичай буває встановлення внутрішньокорпоративної системи ціноутворення, орієнтованої на занижені ціни, за якими передають готову продукцію виробничі підприємства спорідненим збутовим компаніям, що далі реалізують її на зовнішньому ринку за більш високими ринковими цінами. Тобто відбувається концентрування основної суми прибутку, заробленої виробничими активами (в даному разі – українськими спиртовими заводами) в керівній компанії корпорації (або спиртового холдингу). Це викличе «штучне» заниження показників ефективності діяльності виробничих спиртових підприємств (зокрема, показників доходу від операційної діяльності, прибутку, рентабельності та ін.).

Все вищевказане говорить про те, що традиційна система оцінювання показників ефективності діяльності підприємств, які входять до складу великих транснаціональних корпоративних об'єднань, уже втратила достовірність і доцільність її застосування та має бути переглянута з урахуванням специфічних особливостей діяльності підприємств у складі даних об'єднань. У світлі реформи демонополізації спиртової промисловості розроблення оновленої системи оцінювання показників ефективності як діяльності, так і розвитку підприємств спиртової промисловості є вкрай необхідною, враховуючи описаний вище істотний вплив інтеграційних процесів.

Так, Ю.С. Мордвицька у дослідженнях, пов'язаних з особливостями функціонування внутрішньокорпоративного ціноутворення, пропонує в процесі оцінювання рівня розвитку виробничих підприємств, що входять до складу ТНК, використовувати коефіцієнт корпоративізації, який урахує вплив процесів інтеграції та внутрішніх корпоративних оптимізаційних схем, що «викривляють» показники ефективності діяльності підприємств [16, с. 92].

М.К. Пархомиць і В.В. Гудак у монографії «Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика» також наголошують на визначальній ролі системи ціноутворення на промислових підприємствах в умовах інтеграційних процесів та перетворень та зазначають, що розвиток механізму ціноутворення є одним із головних напрямів підвищення дохідності та економічної ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств у ринкових умовах [20, с. 58].

Проведений аналіз показав, що нині держава не виконує регуляторної функції і, як наслідок, маємо глибоку деформацію усієї системи розподільних економічних відносин, яка боляче вдарила насамперед по виробництву, спричинила розбалансованість і диспропорції у господарському механізмі складників АПК, особливо на спиртових підприємствах. Порушуються економічні взаємовідносини між аграрними та промисловими підприємствами на користь останніх, що зумовило значну збитковість. Ключовими проблемними точками є неузгодженість цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Це зумовлено насамперед тим, що в Україні реформування власності та перехід до ринкових економічних відносин супроводжувалися негативними явищами [20, с. 59].

Також має бути сформований механізм забезпечення ефективності діяльності спиртових промислових підприємств у сучасних умовах господарювання. Крім того, у сучасних умовах господарювання, у тому числі на українському спиртовому ринку, в умовах євроінтеграційного процесу все ж таки необхідно виокремити стратегічну важливість ефективності митного регулювання. Використання інструментів митної політики (яка теж нині не є достатньо ефективною та має бути вдосконалена на основі доповнення протекціоністськими заходами, що мають захистити українських виробників спирту від потужних європейських спиртових холдингів-конкурентів) є поширеним ефективним загальноприйнятим інструментом у світовій практиці.

Висновки. Узагальнюючи все вищевказане, можна говорити про підтвердження гіпотези доцільності визначення критерію ефективності як домінуючого в оцінюванні розвитку національної спиртової промисловості як на мікро-, мезо-, так і на макроієрархічних рівнях.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Azevedo, L.F. et al. "How to Write a Scientific Paper: Writing the Methods Section." *Revista Portuguesa de Pneumologia* 17 (2011): 232-238; Blair Lorrie. "Choosing a Methodology." In *Writing a Graduate Thesis or Dissertation, Teaching Writing Series*. (Rotterdam: Sense Publishers 2016). – P. 49–72.
2. Bem, Daryl J. *Writing the Empirical Journal Article*. Psychology Writing Center. University of Washington; Denscombe, Martyn. *The Good Research Guide: For Small-Scale Social Research Projects*. 5th edition. Buckingham, UK: Open University Press, 2014.
3. Global Spirits Group Available at: globalspirits.com.ua/.
4. Офіційний сайт ДП «Укрспирт» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrspirt.com/>.
5. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/>.
6. Portal "Drink International" Available at : <http://drinksint.com/>.
7. Абрамов В.І. *Методологія системного підходу та наукових досліджень* : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / В.І. Абрамов, В.Х. Арутюнов. – К. : КНЕУ, 2009. – 178 с.

8. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз : [монографія] / В.Г. Андрійчук ; вид. 2-е, без змін. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
9. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 53–63.
10. Борщевский П.П. Интенсификация производства в пищевой промышленности / П.П. Борщевский. – К. : Урожай, 1989. – 136 с.
11. Борщевський П.П. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків харчової промисловості України / П.П. Борщевський, Т.В. Пепа // Економіка АПК. – 1995. – № 12. – С. 43–47.
12. Гришина Е.С. Реалистический сценарий социально-экономического развития региона при ресурсном подходе развития региональной экономики / Е.С. Гришина // Экономика и предпринимательство. – 2013. – № 9 (38). – С. 240–243.
13. Дейнеко Л.В. Розвиток харчової промисловості України в умовах ринкових перетворень: проблеми теорії і практики / Л.В. Дейнеко. – К. : Знання, 1999. – 331 с.
14. Інформаційне агентство Agravery [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agravery.com/uk/posts/show/ukrspirt-eksportovalo-persu-partiu-spiritu-psenicna-sloza>.
15. Купчак П.М. Харчова промисловість України в умовах активізації інтеграційних та глобалізаційних процесів : [монографія] / П.М. Купчак ; за ред. Л.В. Дейнеко. – К. : Рада по вивч. прод. сил України НАН України, 2009. – 152 с.
16. Мордвизька Ю.С. Трансфертне ціноутворення в системі управління логістичними корпоративними бізнес-процесами / Ю.С. Мордвизька // Університетська наука – 2016 : між. научно-техн. конф. (Маріуполь, 20–21 травня 2016 г.). – Маріуполь : ПГТУ, 2016. – Т. 3. – С. 92–93.
17. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В. Мочерний ; 2-е вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2007. – 390 с.
18. Нагорний Є.В. Ефективність функціонування підприємств спиртової промисловості на засадах інноваційного розвитку : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Є.В. Нагорний ; Нац. ун-т харч. технологій. – К., 2011. – 21 с.
19. Новоселов Е.В. Основные проблемы стратегического развития спиртовой и водочной промышленности / Е.В. Новоселов // Известия Тульского государственного университета. Серия «Экономика, управление и финансы». – 2006. – № 3. – С. 396–401.
20. Пархомець М.К. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : [монографія] / М.К. Пархомець, В.В. Гудак. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – 256 с.
21. Підсумки роботи Мінагрополітики за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://lb.ua/blog/taras_kutoviy/354876_pidsumki_roboti_minagropolitiki.html.